

BOLNIK IN JUNAKI

Danilo Lokar

Vzdevek Krišpin se ga ni še prav trdno držal, ker se je bil rodil šele lani in si ga je bil obesil pravzaprav sam. A bilo je takole.

Stal je dolg, suh, s popolnoma belimi lasmi pri svojih petdesetih letih, v hiši sredi kuhinje, zadnji hiši pod vasjo, se v zraku zavilhtel z rokami in nogami pred sosedoma Blagonjo in Jejčičem, ki sta sedela pri mizi in gledala zvedavo, ter na pol kriče, na pol smeje dejal:

»Kaj bi začeli Nemci z mano, s takim žalostnim Krišpinom, ki ga ni drugo kot kost, koža in jetika. Ogenj v pečeh po taboriščih bi ugasnil in mrčes zbežal s pogradov. Z mano ni nič.«

Pravo ime mu je bilo Jurij, za Benka se je pisal in vzdevek Krišpin je obvisel za sedaj v zraku. Soseda sta si ime pač zapomnila, vendar še ni mogel nihče vedeti, ali se bo vzdevek moža prijel.

Bilo je za nemške okupacije, v njenih prvih mesecih, ko so Nemci prav spretno odbirali ljudi za svojo industrijo, tako spretno, da je trajalo nekaj mesecev, preden so vaščani spregledali in razumeli, kako to gre.

Ob nedeljah po maši se je postavilo vojaštvo okrog cerkve, zajelo gruče moških, ki so obstali po stari navadi na mestu, in jih odgnalo do svoje najbližje postaje — »da pregledamo dokumente in spravimo vse stvari s papirji v red«.

Potem so jih nagovarjali, da bi šli kot civilni delavci v Nemčijo. Če ni šlo zlepa, so jim podtikali zveze ali vsaj simpatije s partizani — »Zato nočete iti od doma, mar ne, zato?!« — in jih vztrajno pregovarjali, prepričevali in jim pretili.

»Žalostni Krišpin« — zaradi svoje suhosti, mršavosti in zgodnje osivelosti se je pač moral takega čutiti — se je poti v Nemčijo bal, bal toliko bolj, ker ga je že sama beseda — Nemčija ali transport ali industrija — zbolela kakor telesna rana. In ker je bil že dolgo bolan, je poznal vse odtenke bolečine in si bil trdno v svesti, da ima zaradi te bolezni tudi neko zajamčeno zaščito pred Nemčijo in transportom. Toda od koga? Ne, tega danes ni vedel, le venomer se mu je zdelo, da ima to varstvo povsod in zmerom nad sabo, da nanj lahko z mirno vestjo računa.

»Ta bolezen je kapital! In kdo bi se svojemu kapitalu radovoljno odpovedal? Komu na čast? Mar bi kapital vrgel svoje obresti! Mar bi od teh obresti živel! Raje bi se kapitala veselil!«

Ker pa je Jurij Benko, žalostni Krišpin, dan za dnem poslušal, kakšne reči se gode po svetu blizu in daleč, sporočali so jih ljudje in radio, se mu je zdelo, da mora »vse svoje račune« na novo pregledati, če treba, popraviti, če treba, do kraja spremeniti.

»Zakaj,« se je vprašal, »kdo na svetu je danes varen? Še mačka ne!«

In začelo se je pregledovanje računov. Od tega dne se je jel Benko zanimati za prav vsako malenkost javnega značaja, ki se je zgodila na svetu, v deželi ali v njegovi dolini. Koj je razumel, da se bo po tem moral ravnati. Razumel je predvsem, da je njegova bolezen kapital, ki ga ne kaže tratiti, marveč ki je iz njega treba izžeti, iztisniti kar moč dobre obresti. In ko je doumel to nekako temeljno podlago svoje strategije, je začel takoj misliti na razna oporna mesta, kjer bi se v bodoči bitki lahko s pridom in dalj časa držal.

Tako si je kar spočetka, preden je predril v skrivnost boja, ki ga je še čakal, preskrbel zdravniško spričevalo, ki ga lahko vsakomur, ki bi mu hotel do živega, pokaže. Tega spričevala ni bilo težko dobiti, saj si je Jurij Benko zdravil svoj kašelj dolgo vrsto let in je zdravnik sam izjavil, da ni pričakovati uspeha, ker je bolezen — s svojo starostjo vred — trdovratna in trdoživa. Zdravniku se je zdelo samo po sebi razumljivo, pravično in pošteno, da Benku ustreže in mu napiše spričevalo.

Žalostni Krišpin se je vračal iz trga preko planine domov in se glasno pogovarjal sam s sabo, ves lehak, pomlajen in živahen. Pot je šla čez odprte, razgledne senožeti, se spustila v ozko dolinico in v drugo, a to niso bile dolinice, temveč globoke zaseke, jarki.

In daleč, že dosti preko polovice poti je imel za sabo, ko ga je oplazila neka misel, neki navdih s tako silo, da je obstal na mestu kakor vkopan.

»Nazaj!« je zavpilo v njem in pri priči je začel računati, kako je s časom. Bilo je še mogoče priti do mraka v trg. Bilo je še mogoče, dobiti danes dve, tri stekleničke na stare recepte in — »oho!« je vzkliknil Benko, »potem smo pa na konju!«

Dolgo je moledoval in prosjačil v lekarni, preden je dobil, kar je potreboval. Dobil je na stare recepte tri stekleničke zdravil z mrtvaško glavo na trebuhu. V eni je bilo zdravilo, ki je pošteno smrdelo — lizol, rabil ga je pred leti za izpiranje posode, v ostalih dveh pa so bile rdeče kocke in to zdravilo mu je vzbujalo prav posebno spoštovanje. Vsaka rdeča kocka je bila posebej zavita v črn papir in na vsakem črnem papirju je posebej stala bela mrtvaška glava nad dvema prekrizanima belima kostema.

»Če to ne bo pomagalo, zapleševa s hudičem polko!«

Za te rdeče kocke — sublimat — sta bila prosjačenje in boj v lekarni posebno huda, dolga, zamudna, skoro brezizgledna.

»Ne smemo! Prepovedano! Vaši recepti so davno zapadli! Strup je prehud in sploh nima posameznik pravice do tolikšne mere!«

Ko je slišal Benko to besedo, se ni dal več odgnati, prilepil se je nanjo in vrtal dalje, vrtal vztrajno.

Decembrska noč s polnim mesecem in velikimi zvezdami je ležala nad zemljo, ko je Benko z lahkim korakom spočitega človeka hitel in drvel danes že v četrto prek planine, ki je ločila dve dolini, v svojo vas, potisnjeno globoko k nogam Krasa. Ležala je skoro na dnu globoke stopničaste zaseke. Če si pogledal s hriba nad vasjo navzdol, se ti je zdelo, da jaše hiša vrh hiše in da drve vse v prepad. Benkova je bila prav pri dnu.

Komaj je stopil ta večer v domačo hišo, je odhitel po stopnicah naravnost v spalnico. Na nočni omarici je razpostavil vsaksebi tri stekleničke z mrtvaškimi glavami in spravil spričevalo o bolezni v predal. Ozrl se je po sobi in ugledal v kotu pri oknu pljuvalnik, staro posodo, ki jo je nekdaj rabil.

Vrnil se je v kuhinjo, a se je moral sredi poti ustaviti. Zopet je stopil v sobo. Ugodje je bilo preveliko in okusil ga je komaj nekaj kapljic. A popil bi ga bil vedro, dve — takšno je bilo to ugodje. Prižigal in ugašal je luč, stopil hrbtnski k oknu — da, stekleničke stoje, kot treba, mrtvaške glave, kakor bog zapove.

Potem se je ves večer smehljajal in soseda Blagonja in Jejčič, ki sta prišla radovedna poizvedovat, kaj je novega po svetu, nista mogla uganiti, kaj se trese, igra in svetlika na Benkovem sprenevedastem obličju.

Bila je njegova skrivnost in bolj se je spuščal vanjo, bolj se mu je zdelo potrebno, da jo zavaruje in skrrije. Zdela se mu je vse večja, pomembnejša in celo sposobna, da se razvije, razširi ali skrči, kakor bi pač kazala potreba. In ker je ta skrivnost počivala v njem kakor dete v materinem telesu, ko raste — tudi njegova skrivnost je spotoma rastle —, je ni smel nikomur izdati.

Ko je to noč legal, se mu je zdelo, da je njegova strategija pravilna — toda, hm, to so šele prvi jarki, prvi zakloni, prve ovire. Njegova skrivnost lahko še zraste ali se skrči, kakor bo treba. Ozrl se je na tri stekleničke z mrtvaškimi glavami, pomislil na spričevalo v predalu v nočni omarici in nalahno vzdignil glavo — da, posoda, pljuvalnik je tam.

»Zdaj naj pridejo Nemci,« se je nasmehnil in utrnil luč.

Poslej se je zanimal še bolj po načrtu, kaj se godi po svetu, po deželi, po dolini. Kod hodijo Nemci, kaj počenjajo, katere vasi so že obiskali in kam sploh še niso prodrli.

Hotel je razbrati kako vodilno misel iz svojega opazovanja, hotel najti kak red. Katera smer prevladuje? Vzhod ali zahod? Kakšen svet izbira pri pohodih sovražnik? Hribovit ali dolinski? Potemtakem bi njegova vas še ne prišla na vrsto? Toda vse se je zdelo premešano in brez reda, brez vodilne misli.

Včasih se je zbudil žalosten in pomislil:

»Kaj ne bom znal več kašljati? Ko so me klicali na pregled in na višji pregled zaradi pokojnine, je šlo tako imenitno. Ko mi niso hoteli dati karte za dodatno hrano, je šlo prav tako dobro. Le zdaj, zdaj, danes — —.« Pozabil je kašljati.

In se je napenjal, poskušal in vdihal ščepec pepela od odložene cigarete. A danes ni hotelo ubogati. Le kihanje je prišlo nadenj in ni hotelo prestatiti. A tega se je bal in ga ni potreboval.

»Lahko bi mislili, da sem bolj zdrav ko drugi, če tako močno kiham!«

Za trenutek je obupal, ker se je bal, da bi mu organi, kadar bi jih potreboval, ne hoteli biti pokorni. A takoj se je zavedel svoje moči in je zaupal v načrt, v skrivnost, v svojo strategijo.

Seveda, njegova bolezen je hodila čudna pota. Bili so zdravniki, ki so leta in leta trdili:

»Nič, nič! Pravega ne moremo najti!«

Bili so pa drugi, ki so vztrajno ponavljali:

»Se razume — na najboljši poti v jetiko. Majhna luknjica se je pričela že delati na temle mestu!«

In so pokazali s prstom pod ključnico.

Eni so mu priporočali veselo življenje, jed, pijačo do volje, drugi so mu branili tako rekoč dihati, zabičavali mu strašno tenko hrano in včasih, ko je prihajal Benko iz mesta domov — šel je po navadi k dvema nasprotujočima si zdravnikoma — ni prav vedel, kaj bi si mislil. Sedel je na postelji, roke je držal sklenjene kakor k molitvi, pa ni molil, le nasmihal se je, nasmihal in zvonil z nogami.

Sklenil je, da se bo z boleznijo pomenil sam, pomenil na štiri oči, se držal tega, kar bo bolezen sama rekla.

Toda bolezen je imela dva obraza, prav kakor zdravniki. Včasih ni bilo sledu po nji, včasih je mislil, da ga pri priči pokonča. Bilo je pravzaprav najhuje, kar se mu je moglo zgoditi, ta stvarca z dvema obrazoma. Včasih je dolge dneve sopel kakor kovaški meh, potem pa pozabil prav na vse in pil, kadil, se vrtel kakor vrtavka.

Ta nedoločnost ga je od sile dražila in prav zdaj mu je hodila bolj na pot kot kdaj prej.

»Kaj pa, če me pusti v odločilni uri vse to pripravljanje na cedilu?«

Nehote mu je prihajal v misel oni znanec, ki je prosil in prosil zdravnika, — ko je že ozdravel — da bi mu dajal še naprej injekcije, zmerom dalje, da ga le ne odpeljejo v Nemčijo. Zdravnik se je branil.

»Ni več potreba! Škodilo vam bo!«

»Nič ne! Ne bojte se! Kar naprej! To je najzanesljivejši pripomoček. Dokler me vidijo v vaših rokah, sem varen. Kaj bo potem — kaj bo potem — kdo bi to vedel?«

Tako vztrajno se je vračal kakor pes pred vrata, da ga zdravnik spričo Nemčije ni mogel pognati. Zapiral mu je vrata, oni je pa le čakal.

Benko je sedaj premišljeval, kdaj pride na vrsto njegova vas, kdaj jo obišejo Nemci. A domislil se je zopet, da ni v teh pohodih nobenega reda. In morda so nekje celo kovači, ki jih on ne pozna, a vendarle kujejo to železo.

Sam pa se je držal bolj in bolj svojega ugotovljenega reda in pollaščalo se ga je mirno, trdno zadoščenje.

Napeljal je iz kuhinje ob stopnicah v spalnico čvrsto žico. Žica je tekla pod lepo privitimi žebli, in kakor je kmalu dogual, tekla je prav gladko. To se mu je sicer zdelo eno najšibkejših mest njegovega celotnega načrta, vendar drugače ni mogel. Izdelava načrta je morala biti po njem dovršena, popolnoma, da si ne bi kak drug dan očital: To si opustil, pozabil. Ne, vse! Nemci stopijo v vas, ali: Nemci stopijo v hišo, ali: Nemci stojе na hribu nad vasjo in on leže in se pripravi. Nič drugače! Toda saj bo grmelо kot na sodni dan med hišami in po vsi dolini, čuček, pa bo žena vlekla za tvojo bakreno pokrivačo! Pokrivača na žici bi namreč tolkla ob steno in sam bi jo lahko snel z vzvoda, ko bi je ne bilo več treba. Je pa to zvenenje pokrivače v strašnem odmevanju eksplozij in strelov med vaškimi zidovi res smesilo in kvarilo ves načrt kakor izrodek otročje domišljije.

»Na telečjih nogah stojimo!« si je ponavljal Benko.

No, nič zato. Žica je bila slednjič speljana, pokrivača na vzmeti pri vzglavju pritrjena in — poskusi so se še kar dobro obnesli.

Tako je bilo z Jurijem Benkom. Jurij Benko je čakal.

Potem pa je prišlo nadenj nekaj neskončno stvarnega — zdelo se mu je stvarno — in kar nasmihal se je sam vase, se svetil v obraz in bil take volje, da bi bil rad svoja dva soseda Blagonjo in Jejčiča prav po gosposko postregel in pogostil. Zakaj Jejčič in Blagonja nista bila

le vaška kimavca in zijali, prisklednika in skledoliza, bila sta še nekaj drugega — morda sama tega nista vedela, morda je to ugibal celo Benko sam. Bila sta njegovo zaščitno ozadje kakor dobrava za lokami, kjer se ustavljajo zimski vetrovi in prve slane.

Plaval je v ugibanju, s kakšno mastjo bi namazal stopnice. Ko teče Nemeč gor, še opazi ne. A komaj stopi dol dva, tri korake — drr, drr, kakor na drsnici gre to, na ledu. Njegove stopnice so dovolj strme — in še kako strme!

Nemci pa so prišli od čisto druge strani, kot je vas pričakovala. Tudi ura je bila nenavadna — popoldne pred mrakom, kdo bi bil kaj takega mislil. Pričakovali so jih zjutraj, vse dopoldne. Razumljivo je bilo, da pride sovražnik od juga, kjer teče pod vasjo, ki stoji vsa na padajočih bregovih, dolina in potok in cesta. Nemci imajo od juga naj-lepši pristop.

Toda zgodilo se je drugače. Nemci so se znašli na sredi vasi med hišami, kakor da so se vzeli iz tal. Nato pa niso šli po hišah (Nande, kmet, je samo zazijal in ni vedel, ali bedi ali spi, a Vrč se je od osuplosti sesedel na kup peska pod murvo), temveč so jo udarili s trdim korakom po cesti navzdol. Pred zadnjo hišo so stopili v stran na pašen, zrli v to smer, v ono smer in nazadnje dvakrat ustrelili v zrak. Malo so še počakali. Iz daljave, kjer je cesta stisnjena med Krasom in potokom — tam stoje tri hiše — se je oglasil medel ropot. Razložil nisi, ali so to človeški kriki ali ropotanje koles. Kasneje se je pod vasjo prikazal voz na dvojno vprego, na njem je sedelo troje vojakov in voz je obrnil proti vasi.

Tu pa se je zgodila v trenutku cela prekučija. Kakor nevidna pošastna ptica je šla novica od hiše do hiše — velik, bel pogled, šepet, zamah z rokami — in vsakdo je vedel, kje je v naslednjih trenutkih njegovo mesto.

Hajne se je kobacal v kanal, ki je tekel pred hišo. Tako je bilo zmenjeno z ženo že davno. Ona je skočila gor pod kolono — to je bil širok predor skozi hišo — da bi kdo ne prišel od kapelice, ki je stala na cestnem ovinku. Darina je stekla pod murvo vrh kupa peska — od te strani, od juga je bilo še bolj nevarno. A Hajne je izginil v odtočnem kanalu, ki je peljal skozi vas, kakor bi bil skrtil vanj štruco masla. In že je žena poveznila nad njim zaklopko iz težkega, litega železa z majčkenimi linicami. Brez besed, brez glasu, brez kretnje.

Furlanu se je roka potresla, a le v početku. Koj nato je ravnal brezskrbno, mirno, gotovo. Čisto nalahno je bil zapolnjen s senom predor na seniku, v katerega je sedaj udiral. Ko je prišel na drugi kraj preluknjane senene gore, ki je segala prav do pod slemena, se je

oddahnil. Grebel, plazil in motal se je v popolni temi kakor krt. Sedaj pa je odpiral vrata, ki so šla v nadstropje, toliko da se je mogel med dilami zlekniti. Ko je že ležal, se mu je čisto mehanično povrnila tudi misel, ki mu je prihajala, kakor miš iz svoje luknje, ob določeni uri:

»In če živ zgorim? Zapalijo, ne zapalijo?«

Cerkovnik, stari Tevh, pa je pehal pred sabo tri rosnomlade fante s kapami triglavkami, pehal po prostrani cerkveni kašči in jih potiskal v kot med pajčevine nad velikim oltarjem, kjer je obok močno visel in je bilo kaj lahko zdrkniti nizdol, pehal jih je pred sabo, in ko jih ni v temi več razložil, a so se oni trije skoro zadušili v stoletnem prahu, pajčevini in temi, je počasi odkrevsal.

Pri Juriju Benku se je danes prvič oglasil »telefon« — sunkovito, hreščeče, preplašeno. Še ni nepripoznani bolnik popolnoma ležal v postelji, ko je bakreni pokrov udaril po steni. Benko je zakrilil po zraku z rokami, kakor Križani na razpelu in se iztegnil scela, a je ostal z razpetimi lakti.

Sredi kuhinje je stala njegova žena in zrla negibno predse. Zrla je v precep med skrlmi v tleh v kuhinji in se ni mogla ganiti. Zganiti se ni mogla ne z mislijo ne z roko ne z nogo. Njeno zmerom nasmevano, okroglo otroško obličje je bilo kakor okamenelo, a nasmeh ni zamrl popolnoma, le obstal je. A njene velike, črne, široko odprte oči so zgubile ves blišč.

Nemci so si napravili medtem v vasi prav lagodno. Voz je že stal med hišami v ozki ulici, trije vojaki so poskakali na tla, konja sta sklonila glavi in oni vojaki, ki so vas že obšli, so sedaj še enkrat napravili vso pot. A stopili niso v vsako hišo. Tam, kjer tega niso storili, so potolkli s puškinim kopitom krepko po durih. Po vežah je slabo ali glasno odmevalo, kakor že, vendar se ni nihče oglasil ali pokazal. Vse je bilo kakor izumrlo.

Drugod pa so vstopali. Ogledovali so si stopnišča, kjer je visela in se sušila svinina, ogledovali so si široke, zijalaste dimnike nad ognjišči, ki so se v njih okajali bohi slanine, obešeni z rumenimi ali rdečimi bekami. Stopili so za hišo in si ogledovali, preštevali perutnino. Stopili so v hlev in si ogledovali živino. Potrepljali so jo tu pa tam po bedrih in priznavalno prikimali. Včasih so jo sunili, da se je prestopila in so jo bolje videli. Nazadnje so vprašali še po hramih in stopili v kleti s svečanim obličjem. Ženske so hodile pred njimi s prižganimi svečami. Stopali so v klet bolj vzravnan in radovedni kakor drugače. Trkali so po sodih s sključenimi kazalci in se pri tem spogledovali.

Nato so se vrnil spet v hišo in — kakor po globokem preudarku — določili dajatve: število jaje, kokoši, klobas, vina, slanine, orehov, ma-

sla, medu. Ljudem se je zdelo kakor v pravljici in se niso prehudo upirali. Zdela se jim je nekaj tako posebnega ta tatvina, da so stali in se držali, kakor češ: kako je človeku, ki vse to prestane?! Če ostane živ, kak nos in lice in pogled ima poslej?

Prišel je v kuhinjo zapozneli vojak, ki je preučeval jarek na zahodni strani vasi, jarek, po katerem so prišli, ali je primeren tudi za povratek in umik.

»Ein herrlicher Weg!« je rekel ropar in opisoval prednost poti: pobočnica gre lahko nad jarkom, trije ostri ovinki skrijejo vsak ostali del jarka popolnoma pred drugim, gosto leskovo grmičje v potoku...

Voz se je počasi pomikal po vasi in se polnil. Konja sta včasih prehitro povlekla in vojaki so hiteli ravnati blago na vozu. Potem pa je prišlo težko nakladanje soda z vinom in zato je bilo treba prisloniti na voz dve gredi. Čisto počasi in previdno so valili sod navzgor in ko je obstal na svojem mestu, sta počila nad vasjo dva strela. Jeknilo je rezko in šlo do mozga. Vojaki niso hoteli pokazati, kako jim je pri srcu, a so vendar skočili na vse strani, da vidijo, kaj je. Pod kolono v tunelu v hiši ni kazalo nič, na kupu peska pod murvo — pogled je šel na jug v dolino na glavno cesto — nič. Vendar so se na moč podvizali.

Moških ni bilo na vasi nikjer in to se je vojakom upiralo. Same ženske! Starci, otroci! Morda jih čaka kaka zaseda?

Nekaj vojakov se je prihulilo in počenilo. Pokazati so hoteli, kako bodo šli skozi jarek s tremi okljuki, kako se bodo plazili skozi grmovje.

Benko je ležal mirno iztegnjen v postelji, sedaj je bil popolnoma slečen in je vlekel na uho vsak šum.

Čudno! Po začetnem nabijanju korakov, po prav pričetnem loputanju hišnih vrat, je ležal sedaj med hišami trden mir. Še vsakdanjega petelinjega kikirikanja in kokošnjega kokodakanja ni bilo. Kje so pa otroci? — je ostro pomislil, — otrok vendar niso kar tako obglavili, saj nismo v Betlehemu v Avgustovih časih! No, koraki so prišli, nabijali strumno mimo hiše in se oddaljili.

»Kam jih je vendar zavedlo?!« je pomislil.

Pa je kmalu nastal velik trušč in hrum z živino. Zamukalo je par volov, zameketalo nekaj ovac, petelinja družina pa, kakor da jo nekdo zganja skupaj in jo hoče nato speljati po vasi. Sršče, presekanje je vreščalo. Da, sedaj je bilo udarjanje z vrati zopet glasno in posebno jasno je razložil škripanje velikanskih kletnih ključev v starih ključavnicah. Tudi zapahi so udarjali ponekod, kakor da jih nekdo snema.

Zabolelo ga je srce.

Toda ko sta jeknila dva strela nad vasjo, je skočil Benko pokonci. »Spoprijeli so se! Zdaj so vkup!« je ugibal in zrl tesno ob zastoru na cesto. »Prekleti prihajači! Po grbi! Po butici! Udari! Udari!« Zakričal je glasno in se razveselil v mahanju v tolikšni meri, da je križaril z rokama po zraku kakor s sabljama.

Njegovo notranje oko je natančno razločilo, kako se dve vrsti strelcev poganjata od brežine do brežine — ali gre po lestvi gor ali dol? — je ugibal.

»Ne, gor gre, gor!« je odločil v svojem srcu in videl, kako ti, ki stojte niže, skačejo od police do police — zmerom više! — je kriknilo v njem, —

puške stoje iztegnjene, pri ustjih cevi sikajo rdeči jezički strelcov, — gonijo jih, gonijo, vdirače, roparje! — zavpije v njem in vsa pokrajina odmeva od ostrih strelcov.

»Udari, udari, da se razčesne!«

Toda zunaj se ni ganila nobena stvar, nihče ni prišel mimo. Razločil je nekaj pretrganih glasov, ki so prišli iz daljave in prav tako v daljavi zamrli.

Pazil je, ali se bo kaj zgodilo spodaj v kuhinji. Toda tega ni bilo. Ozrl se je na »telefon«, morda udari zdaj zdaj bakreni pokrov na steno —

»Tukaj so!« zavrešči baker na zidu, toda pokrivača je ležala togo, mrtvo. Še svetila se ni ob tej uri.

Benko se je ozrl na nočno omarico, v kot na beli porcelan — vse to se mu je zazdelo kot pošasten privid, sanje, norost, pomešanost, ki ne more trajati.

»Mar more to trajati večno?«

Sedaj se mu je zdelo tudi dejstvo, da je sovražnik na vasi, med hišami, v hišah, v kletih malo verjetno. Tudi to je morda samo privid, blodnja, nekdo je tekkel po cesti in razkričal nemogoče stvari. Žena je samo poskušala, ali žica čvrsto vleče in, seveda, povlekla je močno in jeknilo je.

Toda pred hišo se je nepričakovano in naglo ustavil voz. Od kod je prišel? Dobro je natovorjen, zaboji vrh zabojev in odзад sod. Dva vojaka sedita na kozlu, eden vleče pri vajetih, ostali pa — dosti jih je, dosti! se zdi Benku, — se zgrinjajo okrog voza.

Nekdo skoči, vrata spodaj v kuhinji se s truščem odpro, drugi vdero za njim, pokrivača na steni se zgane, Benko se vrže v enem skoku od okna na posteljo in ves se strese, ko vleče odejo nase. Prižge električno luč in vrže roke vznak od sebe — kakor Križani.

Stopnice odmevajo, Benko zre v tri stekleničke z mrtvaškimi glavami na nočni omarici in poskuša kašljati.

»No, no, no!« kriči nekdo pri vratih.

Benko čuti, da je obvisel pogled onega na njem in diha zateglo. Kašelj se mu sedaj skoro posreči, a koj nato ga obide misel, da bi zagnal velik pljunek proti oknu, kjer stoji v kotu porcelanasta posodica. Benko zre popolnoma belo, kakor da ga nekdo davi, in podoba davljenja je toliko bolj očitna, ker ima roke še zmerom vržene vznak od sebe.

Toda stopnice zagrme, puška leti pred nekom nizdol in udari s kopitom ob cementna tla. Za njo se zakotali težka, zdi se okrogla in dosti mehka, a obsežna gmota, ki strašno zavrešči in preklinja. Nato psuje, dolgo psuje.

Benko ne razume besede, a njega sedaj stresa, kakor da ga je popala božjast. V enakomernem taktu padajo in se vzdigujejo krače in bedra, vzmeti pojo in tudi roke se enakomerno vzdigujejo, kakor da plava.

Počasi se Benko zave svojega sunkovitega nihanja in se nalahno nasmehne. Nato ga pa popade taka samozavest zmagoslavja, da se prične poigravati. Enakomerno pojo vzmeti pri postelji in enakomerno se vzdigujejo in padajo stegna in lakti.

Na cesti pred hišo je sedaj zelo živo. Nekdo glasno kriče pove-ljuje, nekdo vpije pri konjih in voz škripa pa se ustavi. Nato škripa in poje samo še zavora in voz se počasi pomika v dolino.

Vojaštvo že hiti na zapad v globok jarek s tremi okljuki, da se pravočasno sreča z vozom v dolini.

Presekano ukanje pride z vrh hriba. Hajnejeva žena stopi na hišna vrata in zre še bleda in upala po vasi navzdol. Briše si potno čelo; še stoji in čaka.

Nad vrati velikega odtočnega vaškega kanala postoji in govori v tla z možem:

»Še malo potrpi! Da se le oddaljijo. Cigoj je že dal znamenje.«

In skuša vzdigniti železni luknjičasti pokrov kakor za poskušnjo. Koj ga zopet spusti, skrije velik kavelj v žepu in zre po sosednjih hišah. A moški pod zemljo ne da več miru in buta ob vrata svoje ječe.

Furlan pa leži popolnoma vdano, zakopan v medstropju pod goro sena. Na znamenje čaka. Silvestra bo prišla na senik in drgnila enakomerno z metliščem ob pod, da bodo podnice vsedaleč naokoli odmevale od upornega žaganja. Že dvakrat sta preizkusila to igrico. Ko bo sestra začula, da buta pest enakomerno v podnice, bo prestala. Takrat bo

prišlo na vrsto najtežje delo. Furlan bo moral odkopavati in sproti zasipati, odkopavati in zasipati seno — moka, oj. Ker tega pa ne mara, da bi kdo njegovo skrivališče uganil. Vse mora napraviti sam.

»Kje se boš potuhnil pa ti, Furlan?!«

»E, jaz, pod svojo kožo.«

Tako gre v razgovorih mimo lastne skrivnosti.

Cerkovnik, stari Tevh, pa, kakor da bi se norca delal.

»Cipke, ná, ná, cipke, ná ná!«

Skozi lino pri cerkvenem podstrešju gleda in meče droben pesek od sebe.

V ozadju, v temi med pajčevinami in stoletnim prahom se vzdigne kašelj, smeh in regljanje. Trije mladinci brez orožja oponašajo domnjeno znamenje starega Tevha:

»Cipke, ná, ná, cipke, ná, ná!«

Nato se priženejo iz teme, teko po oboku nad veliko cerkveno ladjo, kakor da so doma, a enemu se spodrsne in trešči po viseči ploSKI v odprt kot med steno in obokom stropa.

»Cipke, ná, ná!« regljajo mladi fantje in teko po stopnicah iz zvonika.

Ko so spodaj, povleče nekdo za debelo črno vrv, pridrži dolgo, in visoko v linah zvonika jekne in se s škripanjem zaziblje veliki zvon.

»Golazen, mrgolazen, golazen!« kriči stari cerkovnik Tevh na stopnicah, a mladi trije že teko po vasi in se skrijejo očesu. —

V tem prilomasti Cigoj s hriba. Dva partizana sta ž njim. Cigoj drži avtomatično orožje v rokah, glavo ima sklonjeno naprej kakor jastreb in njegove oči iščejo.

Koj za to trojico se prikažejo rdeča obličja mladih frkavcev s cerkvenega podstrešja. Vsi trije imajo titovke pokrite s pajčevino in se drže tesno za Cigojem, kakor da so se prilepili. Sedaj jih je šest in gredo skupaj.

Cigoj stopa odločno.

Najprej udari s pestjo po vratih pri Hajnetu.

A hitro stopi dalje, ni časa, ni časa! pravi njegov strumni korak in nato potrka po oknicah pri Furlanu. Istočasno sikne: Žive hvataj! Hvataj žive!

Ostali pogledajo okoli sebe, kakor da se je zgodilo nekaj posebnega. Spominjajo se, da je bil Cigoj na začetku bojev v Bosni in udarijo z nogami bolj odločno.

Kakor da sta se vzela iz tal, korakata malo za tem oba moška — Hajne in Furlan — za šestorico in skupina se ustavi pod murvo.

Cigoj razporeja. Sam poteče s Hajnetom in Furlanom do okljuka, ki je skrit globoko pod vasjo. Nad strugo napade s prilične brežine umikajoče se roparje, in ko se ti obrnejo in beže proti vasi — drugam ne morejo, soteska je zaprta — jih sprejmejo med prvimi hišami trije s triglavkami na glavah pa dva starejša bojevnika. Cigoj trdno upa, da reši plen. Zato skače po paštnih nizdol kakor žoga, ki se ne more ustaviti. Ko se bliža bregu nad sotesko, zasliši škripanje voza.

»Tukaj smo!« pravi, švigne za grm, leže na trebuh in spusti rafal. Ob tem vpije: »Žive hvataj! Hvataj žive!«

Hajne in Furlan ponavljata besede kriče, dasi jih ne razumeta: Hvataj! Hvataj! Čutita pa le, da je to nekaj takega, kar se ujame v proglo ali skobec. Kmalu se ločita na desno in sta oddaljena nekaj sto metrov od nasipa nad potjo. Prav onadva zadeneta ob sovražnikovo glavnino.

Ta se je ob Cigojevem drugem rafalu razpršila. Najprej je silila v strmi breg. A kmalu so spoznali, da se podajajo na čistino. Vojaki so pričeli spet bliskovito skakati v strugo in se umikati proti vasi. Tu pa ni svet več tako strm in zaprt.

Brez težave pridejo blizu do spodnjih hiš. Seveda brez voza, voz s plenom je ostal na mestu, a voznika sta uskočila. V vas pa se ne vrnejo. Razdele se in se skušajo razlesti med borovjem in jelšjem v nasprotni breg.

Tja dobro užigata starejša partizana. Včasih se oglasi na nasprotnem bregu oster krik od zadetka, včasih se razčesne apnenčeva škrbina ali laporast prag in ostri drobci frče na gosto po zraku.

Nekdo obleži na nasprotnem bregu, še drugi. Čuti je vzdržno javkanje, premikanje, vse potihne za nekaj časa, a se zopet oglasi.

Cigoj se je povzpел ob polnem vozu plena na nasprotni breg. Konja sta zavozila ob streljanju močno v stran. Noči se dokaj hitro. Zopet bi moral v dolinico, da bi prišel sovražniku za pete. Nekaj časa se vzpenja in spušča po bregu, ko pride do dolinice, ki se odcepi, a ne drži daleč, začuje godrnjanje.

Pomisli in spusti strel. Odmev tega strela prihaja od treh strani, kakor da se podavljani strah zopet išče. Nato pazi. Pomisli na Hajneta in na Furlana.

Ta dva sta prišla že pod vas.

Sovražnik se je umikal z nasprotnega brega tako hitro, da mu ni bilo moč slediti. Le streljanje ga je gonilo.

Ko v daljavi vse pretihne, se vrača Cigoj k zapuščenemu vozu. Konja se paseta ob cestnem jarku. Obe uzdi skuša dobiti v eno roko

in stopa pred konjema, ko obrača. Potem se vrača navkreber, konja stopata polagoma, sod na vozu se ziblje in nagne.

Tovarišija mu pride naproti. Voz je obkoljen in vsaka roka, vsako oko skuša spoznati, čigavo je kaj in kaj je sploh na vozu. Trem dečkom s titovkami zapove Cigoj:

»Jutri je treba pregledati breg!« in kaže za ubežniki.

Vračajo se družno, okrog voza stopajo, kakor da so pripeljali balo v vas. —

Uro kasneje je pri Juriju Benku pojedina. Gospodar sedi na čelu mize, soseda Blagonja in Jejčič vsak na svoji strani. Pečenka gre na mizo, solata, vino, sir in v ponvah cvrči dišeči, debeli domači kostanj. Okna so tesno zastrta, vrata zakljenjena, zapahnjena.

»Prepadel je strah in groza in zmagala je prostost,« pravi Benko in nazdravlja na desno in na levo. Oba soseda pogledujeta vanj, kimata, močno zalagata in praznita kozarce z globokimi požirki.

»Zmerjajo nas,« meni Blagonja, »da smo zajci, da nam je padlo srce v hlače, mi pa nismo le stari in načeti od bolezni, tudi radovoljno smo odstopili mesta mladim z železnimi in jeklenimi pestmi. Saj bi bili mi tudi s Cigojem v hribih, pa so nas prehiteli.«

»Pa kaj bi s takim žalostnim Krišpinom sploh začeli,« meni Benko spet po stari navadi, se spominja vsega in pripoveduje v tretje, kako je bilo. »Načrt, načrt in pri priči je bilo vse rešeno.«

Blagonja in Jejčič kimata, a tale pravi, ko so sedli vsi trije prav na široko:

»Žalosten? reci raje veseli Krišpin! Tegoba in trohnoba sta mimo!« In zatika velik kos pečenke v usta. Nato pomoči kruh v vino, ravna kakor pri obredu in se odgrkuje.

Praznik je zajel zaklenjeno hišo.